

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА**

ПАВЛИШИН Людмила Григорівна

УДК 1:316+ 930.1(043. 3)

**СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ В. ВИННИЧЕНКА
В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ
ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.**

09.00.03 — соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Дисертацію виконано в Центрі гуманітарної освіти Національної академії наук України.

Науковий консультант - доктор філософських наук, професор
Савельєва Марина Юріївна,
професор Центру гуманітарної освіти
НАН України.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Возняк Володимир Степанович,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
завідувач кафедри філософії
імені Валерія Григоровича Скотного;

доктор філософських наук, професор
Герасимова Ельвіра Миколаївна,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова,
професор кафедри соціальної філософії
та філософії освіти;

доктор філософських наук, професор
Кравченко Петро Анатолійович,
Полтавський національний
педагогічний університет
імені В.Г.Короленка,
завідувач кафедри філософії.

Захист відбудеться 30 червня 2015 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 29 травня 2015р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. П. Кивлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Українська філософська і громадська думка на початку ХХ ст. увібрала передові ідеї того часу, пов'язані з соціокультурною та суспільно-політичною ситуаціями у державі, пробудженням національної самосвідомості, правом українського народу на політичне і національне самовизначення. Доли народу і нації, мови і державності були тими ключовими питаннями, що не залишали байдужими свідомих українців, які розглядали суспільні процеси через призму загальногромадських. Це був той час, коли формувалися доленосні завдання, спостерігалось прагнення побудови незалежної української держави. Напевно, мало було таких людей, які не пройнялися ідеєю суспільно-політичної боротьби, оскільки проблема становлення нації та самовизначення народу була однією з найважливіших.

Важливим є той факт, що в тогочасних умовах розвитку філософської думки вагоме місце посідала соціально-філософська проблематика, поєднана з проблематикою антропологічною. Людина — центр соціальних та суспільно-політичних процесів, навколо неї сконцентровані найважливіші загальнолюдські проблеми. Вона — законодавець моральних та правових норм і творець цінностей, істотна ланка, що з'єднує природу і суспільство, мікрокосм, в якому зосереджений весь макрокосм. Увага мислителів завжди прикута до людини як джерела суспільних змін, особистості, що здатна творити себе саму, духовно і фізично еволюціонувати. Всі суспільно-політичні колізії початку ХХ ст. розглядалися крізь призму соціально зорієнтованої людини, оскільки лише тільки їй під силу розв'язати складні проблеми, що постають у суспільстві. Створюючи культурні цінності, вона таким чином сприяє як удосконаленню суспільства, так і самої себе. Людина як істота, що потребує постійного руху вперед, не дозволяє суспільству, природі, світові бути певними «застиглими» феноменами, сприяє їхньому розвитку, змінам, які є запорукою нового і непізаного. В умовах суспільно-політичних перетворень, коли вирішуються доленосні питання, пов'язані з проблемами суспільства майбутнього, народу і нації, державотворення, соціально-філософська проблематика виходить на перший план, оскільки дає змогу по-філософському осмислити громадську діяльність людини, її потенціал, внутрішні і зовнішні сили, оцінити її значущість як культуротворчої істоти. Руйнування старого і створення нового неможливе без людини як носія цінностей, неповторної і унікальної особистості, що впродовж усього свого існування перебуває на межі життя і смерті, добра і зла, істини і хибі тощо.

Важливе значення у продуктивному становленні вітчизняної соціальної філософії відіграє філософський здобуток Володимира Винниченка, а також його суспільно-політичні погляди на ті події, що відбувалися в житті держави. Його праці особливо важливі ще й тим, що сьогодні Україна переживає подібні суспільно-політичні процеси: як і тоді, постає проблема формування і збереження національної самоідентифікації українців, проблема цінностей

моралі і культури, бо суспільство потребує політично свідомих громадян, які мають чітке уявлення про перспективи розвитку держави. Сучасному суспільству необхідні люди, що перебувають у гармонії із собою і світом, працюють над удосконаленням самих себе і суспільства, вміють долати як суперечливості власного внутрішнього світу, так і конфлікти у природі і довкіллі. Покладаючи великі сподівання на людину як творця нової моралі, Винниченко вірив у можливість побудови стійких засад духовності. Внутрішньо багата людина-громадянин намагатиметься сприяти гармонії природи, світу, людських стосунків, зосереджуватиме свою увагу на проблемах добра і любові як невід'ємних атрибутах людського існування. Саме таких особистостей мислитель вважав здатними внести мир і злагоду у неспокійне і сповнене життєвих випробувань буття, протистояти відчуженості людини, абсурдності і беззмістовності її існування. Досліджуючи творчу спадщину В. Винниченка, можна простежити еволюцію розвитку людського духу: внутрішньо спустошена, без певних життєвих орієнтирів, людина поступово адаптується до життя у суспільстві, долає суперечності між одиничним і загальним, знаходить компроміс у стосунках із довкіллям. Звичайно ж, далеко не кожен зможе успішно пройти шлях свого духовного становлення, оскільки цей процес вимагає значного напруження внутрішніх і зовнішніх сил, єдності та боротьби розуму і почуттів, житейської мудрості та бажання долучитися до з'ясування причин людської жорстокості і сваволі, виявлення джерел людяності в людині і суспільстві.

Ступінь наукового опрацювання проблеми. Зосереджуючи увагу на феномені вітчизняної соціальної філософії, можна констатувати, що на сьогоднішній день значна кількість українських філософів проводять різнобічні дослідження проблем, що формують її картину. У свій час за межами України над проблемою соціальної зорієнтованості вітчизняної філософії працювали О. Кульчицький, І. Мірчук, Д. Чижевський, М. Шлемкевич. На сучасному етапі розвитку української філософії важливу роль відіграють праці В. Андрущенка, І. Бичка, І. Бойченка, М. Бойченка, Г. Горак, В. Горського, С. Йосипенка, В. Кременя, С. Куцепал, С. Крилової, В. Муляра, І. Немчинова, А. Пашука, Т. Яшук. Проблеми людини, національної ментальності та самосвідомості постають у роботах А. Бичко, І. Бичка, Я. Гарасима, І. Старовойт, В. Храмової. Проблема соціокультурних засад модернізму є предметом дослідження низки науковців, серед яких О. Левицька, Л. Левчук, М. Лук, В. Лук'янець, М. Моклиця, В. Моренець, К. Москалець, В. Нападиста, С. Павличко, М. Попович, О. Шинкаренко.

Однак творча спадщина В. Винниченка ще жодного разу не поставала предметом ґрунтовного комплексного дослідження вченими-філософами одночасно різних аспектів соціально-філософського, антропологічного, психоаналітичного, екзистенційного спрямування. Дослідники історії української філософії зазвичай зосереджують основну увагу на тому чи іншому аспекті філософських розвідок Винниченка. Дослідження ж творчості мислителя у сфері літературознавства є значно вагомішими і численнішими, сягають ще тих часів, коли він жив і творив. Важливе значення для дослідження

ідей Винниченка має часопис «Українська хата», що був надзвичайно популярним на поч. ХХ ст. Він містив погляди видатних діячів літератури на творчість В. Винниченка, а саме: І. Кончіца, М. Сріблянського, М. Євшана, А. Товкачевського та ін. Ідеї В. Винниченка як мораліста перебували у полі зору В. Білецького, О. Грушевського, Д. Гусар-Струка, Л. Залеської-Онишкевич, С. Єфремова, М. Леонтовича, Лесі Українки, Олени Пчілки, І. Свенціцького, П. Христюка та ін. Грунтовними є дослідження літературного спадку В. Винниченка таких науковців, як Г. Баран, Т. Гундорової, Г. Костюка, С. Михиди, Л. Мороз, В. Панченка, Г. Сиваченко. Беззаперечним є той факт, що дослідження вчених-філологів дають можливість вченим-філософам розглядати низку проблем стосовно суспільства, людини, світу, що були предметом уваги Винниченка, через призму філософських понять і категорій.

Філософська спадщина В. Винниченка переважним чином постає предметом аналізу в її екзистенційному аспекті у наукових розробках Г. Бежнар, Н. Михайловської, О. Петрів. О. Шморгун у своїх розвідках виявила спільні екзистенційні і психоаналітичні виміри у творчості І. Франка, Лесі Українки і В. Винниченка. На елементах психоаналізу зосереджує також увагу у своїх філософських дослідженнях В. Хархун. У наукових розвідках М. Линченка центральне місце посідає специфіка філософсько-екзистенційного контексту творчості В. Винниченка. Екзистенційні, психоаналітичні мотиви, що присутні у творчості Винниченка, дають можливість зануритися у світ людського буття, дослідити як внутрішні, так і зовнішні, соціальні чинники, що суттєво впливають на поведінку людини, її характер, спосіб мислення і життя. На підставі цього дослідники намагаються відшукати точки дотику між екзистенційними аспектами творчості В. Винниченка та французьким екзистенціалізмом, зокрема схожість між творчістю українського мислителя і поглядами Ж.-П. Сартра та А. Камю. У творчому здобутку В. Винниченка простежуються елементи модерної філософії, які досліджує у своїх працях В. Винник-Остапишин. Вона, як і Н. Гусак, зосереджує увагу на проблемі щастя у філософсько-етичній системі «конкордизм». Варті уваги дослідження Т. Гундорової, де основний акцент зроблено на проблемах конкордизму, психоаналізу, екзистенціалізму, які також визначають філософську позицію Винниченка. Викриваючи вади тогочасного життя, він був націлений на майбутнє, в якому бачив втілення своїх найкращих бажань і мрій, суспільний прогрес. Для ґрунтового філософського відображення подолання «темного» теперішнього задля «світлого» майбутнього важливу роль відіграють дослідження О.Петрушенко, а також праця Г. Баран «Роман-пантопія В. Винниченка «Сонячна машина».

Про В. Винниченка варто говорити як про письменника-філософа, а не як про філософа-письменника, оскільки він, займаючись літературною діяльністю, філософським чином розв'язував нагальні проблеми людства. Не створивши особистої філософської системи, він як письменник і мислитель на перший план поставив, з нашого погляду, так звану «філософію житейської мудрості», по-філософському розглядав соціальне буття людини. Важливе значення для дослідження творчої спадщини Винниченка мають праці як його опонентів, так

і тих, хто схвально відгукувався на його міркування і погляди. Якщо, наприклад, С. Єфремов, С. Петлюра і Олена Пчілка звинувачували В. Винниченка мало не в аморалізмі, то М. Вороний, О. Грушевський, І. Кончіц, Леся Українка завдяки своїм поглядам на літературну діяльність В. Винниченка створили образ письменника-титана, що обрав шлях руйнівника моральних норм і творця нових засад суспільного життя. З цього приводу, варті уваги праці І. Свенціцького та П. Христюка, які зробили акцент на суспільно-політичних поглядах В. Винниченка, його баченні тогочасного життя пересічної людини. Про суспільно-політичні уподобання В. Винниченка, його участь у громадському житті України писали М. Жулинський, Г. Костюк, Г. Сиваченко, В. Солдатенко, Ю. Тагліна. Праці цих науковців забезпечують успішність подальшого вивчення як української історико-філософської спадщини, так і філософського здобутку В. Винниченка, оскільки він потребує подальших досліджень та аналізу задля створення цілісної картини ідей, поглядів мислителя, філософського бачення ним стану світу і людини зокрема.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана згідно з основними напрямками та найважливішими проблемами фундаментальних досліджень НАН України (зокрема 3.5.1.1. Історія світової філософської думки; 3.5.1.2. Історія вітчизняної філософської думки; 3.5.1.4. Соціальна філософія, філософія історії і філософія етносу; 3.5.1.13. Тенденції та потреби розвитку соціогуманітарної сфери України; 3.5.2.10. Трансформація соціальних функцій релігії в умовах глобалізації, постмодерну та секуляризації). Тема дисертації уточнена Вченою радою Центру гуманітарної освіти НАН України (протокол №7 від 18 березня 2014р.).

Метою роботи є дослідження і доведення спільності соціально-філософського підґрунтя ідей мислителя з європейським соціально-філософським концептуальним колом.

Поставлена мета може бути реалізована шляхом виконання таких **завдань**:

- дослідити специфіку філософського мислення В. Винниченка у лоні європейської філософії першої половини ХХ ст.;
- провести порівняльний аналіз «філософії серця» Г. Сковороди та П. Юркевича і «конкордизму» В. Винниченка як соціально зорієнтованих філософських концепцій;
- дослідити ставлення В. Винниченка до релігії та особливості її соціокультурного відтворення у нормах і правилах конкордизму;
- уточнити позицію В. Винниченка стосовно ролі інтуїції та чуття у суспільній свідомості та показати її дотичність до позиції І. Франка;
- виявити спільність поглядів З. Фрейда і В. Винниченка щодо несвідомих чинників у розвитку соціальної сфери;
- проаналізувати та виявити спільність соціально-філософських засад вчень Ф. Ніцше про надлюдину, І. Франка про нову людину та В. Винниченка про неолюдину;
- розкрити соціально-філософський характер співвідношення конкордизму і дискордизму як невід'ємних елементів соціального буття людини у творчості В. Винниченка;

– з’ясувати позицію В. Винниченка щодо розуміння свободи і відповідальності у суспільстві;

– проаналізувати позицію В. Винниченка стосовно ролі утопічної свідомості у розвитку суспільної свідомості;

– дослідити специфіку ставлення В. Винниченка до проблеми сенсу людського життя.

Об’єктом дослідження є філософські ідеї у творчій спадщині В. Винниченка.

Предметом дослідження є соціально-філософські ідеї В. Винниченка в контексті європейської філософії першої половини ХХ ст.

Методологічною базою дослідження є наступні методи: діалектичний, який дав змогу представити предмет дослідження в його істотних соціальних взаємозв’язках; метод системного аналізу, що сприяв виявленню і обґрунтуванню системних компонентів предмета, який досліджується; історико-порівняльний — забезпечив виявлення спільних філософських поглядів В. Винниченка та представників різних течій та напрямків різних епох; герменевтичний метод дав змогу знайти відповіді на запитанні, що поставлені у тексті, зрозуміти суть тієї чи іншої проблеми; біографічний метод допоміг у виявленні впливу біографії мислителя на формування його соціально-філософських ідей.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі творчої спадщини Володимира Винниченка на засадах методології соціально-філософського аналізу та доведенні узгодження його основних ідей з загальним європейським філософським контекстом. У дисертаційному дослідженні

Вперше:

– доведено, що специфіка філософського мислення В. Винниченка полягає у послідовному методологічному поєднанні окремих системних складових основних напрямків і течій європейської філософії першої половини ХХ ст., центром уваги яких поставали буття соціуму та соціальний розвиток;

– обґрунтовано соціально-філософські засади принципу «гармонії розуму і серця» у філософії Г. Сковороди, П. Юркевича і В. Винниченка;

– з’ясовано, що спорідненість між «філософією серця» П. Юркевича і «конкордизмом» В. Винниченка в тому, що в обох випадках визнається значна роль чуттєвих основ соціального життя, гармонія серця як осередку людської сутності і розуму як генератора суспільної свідомості;

– доведено, що схожість між заповідями Декалогу і конкордистськими правилами В. Винниченка полягає в тому, що в обох випадках основою соціального буття є любов до людини і світу загалом;

– проаналізовано, що між концепціями надлюдини Ф. Ніцше, нової людини І. Франка і неолюдини В. Винниченка існує внутрішня логіка, яка полягає у настанові акумулювати розум і почуття, волю до життя і творчості, прагненні до подолання суперечності між людиною і суспільством на шляху до їхнього взаємного вдосконалення.

Уточнено:

– спільність точок зору І. Франка і В. Винниченка щодо визначальної ролі інтуїції та чуттєвого сприйняття у суспільній свідомості;

– співвідношення позицій З. Фрейда і В. Винниченка щодо неспроможності суспільства подолати у індивіда конфлікт між свідомим і несвідомим;

– сенс життя людини, за В. Винниченком, полягає у дотриманні нею правил конкордизму задля формування особистості нового типу — неолюдини.

Подальший розвиток отримали положення про те, що:

– конкордизм і дискордизм не лише дві ідеї, що перебувають у єдності й боротьбі, а й два докорінно різні способи функціонування суспільної свідомості, що зумовлюють контрастність людського існування у соціумі;

– поняття «свобода», «вибір», «відповідальність» у поглядах В. Винниченка мають спільність з ідеями представників екзистенціалізму та фрейдизму, трактуються за принципом співвідношення свободи і необхідності.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів полягає у здійсненні комплексного аналізу соціально-філософських ідей В. Винниченка у їхньому поєднанні із провідними напрямками і течіями європейської філософії першої половини ХХ століття, що дає можливість продемонструвати особливості його філософського мислення, стимулює до подальшого вивчення та обґрунтування позицій щодо людини, суспільства та світу загалом.

Отримані результати дослідження можуть бути використані у створенні таких спецкурсів, як «Людина і соціум», «Історія вітчизняної соціальної філософії», «Філософська думка в українській діаспорі», а також у вивченні курсів соціальної філософії та філософії історії, історії української філософії, у наукових дослідженнях, підручниках і посібниках, сприятимуть новому баченню філософського здобутку В. Винниченка.

Апробацію результатів дослідження здійснено на конференціях «Філософія в умовах сучасних соціокультурних викликів» (Всеукраїнська науково-теоретична конференція, 11-12 жовтня 2012 р., м. Черкаси); «Філософія культури: мова-раціональність-освіта» (третя Всеукраїнська науково-практична конференція, 20 квітня 2012 р., м. Донецьк); «Есхатологічна проблематика у філософії та культурі російського Срібного віку» (Міжнародна наукова конференція, 26-29 квітня 2012 р., м. Дрогобич); «Філософія гуманітарного знання: після Вільгельма Дільтея» (Міжнародна наукова конференція, 16-17 жовтня 2009 р., м. Чернівці); «Духовно-культурний чинник у зміцненні сім'ї та інтеграції суспільства» (Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція, 17-18 листопада 2011 р., м. Чернівці); «Гуманітарно-наукове знання: становлення парадигми» (Міжнародна наукова конференція, 7-8 жовтня 2011 р., м. Чернівці); «Філософія спілкування: культура, мова, цінності» (Міжнародна науково-теоретична конференція, 28-30 березня 2012 р., м. Харків-Суми); «Сучасна україністика: наукові парадигми мови, історії, філософії» (III Міжнародна наукова конференція, 17-19 травня 2012 р., м. Харків); «Антикризова стратегія регіональної молодіжної політики. Регіональна молодіжна політика як шлях розбудови української державності» (VI Всеукраїнська науково-практична конференція, травень 2012 р.,

м. Донецьк); «Интеграция науки и практики как механизм эффективного развития современного общества» (III Международная научно-практическая конференция, 10-11 апреля 2012 г., г. Москва); «Релігія та соціум у контексті глобальних трансформацій» (Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція, 29-30 травня 2012 р., м. Чернівці).

Особистий внесок дисертанта. Дисертація є самостійним дослідженням. Об'єкт, предмет, мета і завдання, а також новизна і висновки сформульовані дисертантом одноосібно.

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлені у 35 наукових публікаціях, серед яких 1 одноосібна монографія («Володимир Винниченко: досвід некласичного мислення в історії української філософії», 272 с.), 23 наукові статті, надруковані у вітчизняних та закордонних фахових виданнях, та 11 тез конференцій, а також у 2 навчальних посібниках «Філософія» та «Етика».

Кандидатська дисертація на тему «Проблема сенсу життя у філософії Фрідріха Вільгельма Ніцше» (спеціальність 09.00.05 – історія філософії) була захищена у 2009 році. Матеріали кандидатської дисертації у докторській не використовуються.

Структура та обсяг дисертації. Мета і завдання дисертаційного дослідження визначають його структуру. Робота складається зі вступу, п'ятих розділів, висновків до них, загальних висновків та списку використаної літератури. Загальний обсяг дисертації складає 335 сторінок, з яких 295 сторінок основного тексту, список використаних джерел — 40 сторінок (414 позицій).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, з'ясовано ступінь її наукового опрацювання, окреслено мету, завдання, предмет та об'єкт дослідження, сформульовано наукову новизну, теоретичну і практичну значущість.

У **розділі 1. «Творчість В. Винниченка в контексті соціально-філософських традицій вітчизняної філософії Нової та Новітньої Діб»** проаналізовано специфіку становлення поглядів В. Винниченка з огляду на логіку загального становлення української філософії впродовж XVIII — першої половини XX ст.

У **підрозділі 1.1. «Біблійний символізм Г. Сковороди та художній символізм В. Винниченка як методи дослідження соціуму»** здійснено порівняльну характеристику символізму Г. Сковороди та В. Винниченка в контексті аналізу суспільного буття.

Соціально-філософська проблематика має потужну традицію у вітчизняній філософії, що не могло не відбитись на творчості В. Винниченка. Г. Сковорода і В. Винниченко підійшли до дослідження проблеми шляхом застосування елементів символізму, прагнучи таким чином по-особливому висвітлити

питання, що пов'язані з розвитком суспільства та перебуванням у ньому людини. Проблема духовної гармонії людини зі світом ще задовго до Винниченка була у полі зору Сковорода, який вважав, що найважливіше місце в духовному житті людини займають думки, спрямовані на осягнення макрокосму. Подібним чином висловлювався з цього приводу і В. Винниченко, який наголошував на тому, що гармонія людини з іншими людьми та зі світом є споконвічною внутрішньою потребою людини, вона формується зсередини, із об'єктивно закладеної у світі необхідності самовдосконалення.

Застосовуючи біблійну термінологію, образи, символи, Сковорода таким способом прагнув донести онтологічний характер соціального буття. Винниченко, застосовуючи елементи художнього символізму, так само, як і Сковорода, завдяки біблійній символіці, намагався осмислити картину соціального світу, викрити вади людської натури, виявити негативні наслідки її руйнівної діяльності у соціумі. Винниченко, як і Сковорода, у закодованій формі, афористично та метафорично відображав вади занадто соціалізованої людини, порівнював її чи то з Мефістофелем («Записки Кирпатого Мефістофеля»), чи з комашнею, що безцільно існувала у світі («Сонячна машина»). Значну увагу у своїх творах Сковорода і Винниченко приділяли критиці тогочасного ладу, символічно зображаючи, завдяки метафорам і алегоріям, життя людини у світі. Символізм Винниченка, що містить художні засоби і прийоми, варто розглядати крізь призму філософського погляду мислителя на загальнолюдські проблеми. Буття людини у світі, відчуження, сенс життя і щастя — це ті ключові питання, що лягли в основу Винниченкового світогляду. Його звернення саме до такого стилю, очевидно, було пов'язане з прагненням наголосити на тому, що дослідження людини як земної істоти, потрібно здійснювати завдяки матеріалістичним методам: образ і слово допомагають у цьому, а алегорія і символіка забезпечують художньо-філософську базу для розкриття навіть найнепомітніших і найприхованіших моментів людського життя. Тож, не застосовуючи, як у свій час Сковорода, біблійну символіку задля вивчення земного світу, Винниченко таким чином показав, що його стиль мислення має атеїстичні, а не біблійні засади, що не релігія, а життя і воля людини визначають її громадську позицію. Твори Винниченка вимагають ретельного прочитання, бо за кожним словом і образом мислителя приховане життя, суспільні контрасти та суперечності індивідуального життя. Художній символізм Винниченка був спробою, на нашу думку, не вдаючись до релігійних понять і термінів, дослідити єдність великого і малого світів — Всесвіту і людини.

У підрозділі 1.2. «Соціально-філософське підґрунтя ідейної близькості кордоцентризму П. Юркевича та конкордизму В. Винниченка» виявлено практичну спрямованість соціально-етичних поглядів українського мислителя та їхню узгодженість з духовно-теоретичними потребами модерної філософії.

Однією з ознак модерної філософської думки є спроба узгодження даних природничих наук з філософськими настановами і на підставі цієї єдності сформулювати основні закони соціального буття. Одним з результатів такого поєднання став конкордизм (лат. *concordia* — погодження) — концепція, згідно

з якою можливе і необхідне погодження релігійних настанов з даними науки. Конкордизм витікає з переконання, християнським чином обумовленого, що істина єдина, а тому між Словом Божим та об'єктивними даними природознавства не може бути суперечності.

В. Винниченко не був першопрохідцем у цьому питанні. Елементи конкордизму зустрічаються вже у Василя Великого, Августина Блаженного та Томи Аквінського, Митрополита Іларіона, Феодосія Печерського, Володимира Мономаха, Климентія Смолятича.

При зіставленні змісту кордоцентризму та конкордизму видно, що перший має споглядальний і більш абстрактний, символічний характер, бо ґрунтується на релігійно-пантеїстичних засадах, а другий, залежно від контексту, може тлумачитись як у релігійно-теологічному, так і в природничо-науковому та атеїстичному смислових напрямках. На наш погляд, релігійність В. Винниченка, як і його атеїзм, є доволі суперечливими і неможливо однозначно стверджувати як одне, так і друге. Хоча, зосереджуючи увагу на конкордистських правилах соціальної поведінки В. Винниченка, можна дійти висновку, що в їхній основі є любов до людини та світу як вихідний принцип божественних заповідей. На нашу думку, прагнення бути послідовним конкордистом — це невід'ємний атрибут існування людини. В зв'язку з цим шлях конкордизму проходить через усе життя людини — від народження до смерті. Отже, будь-яке здорове суспільство є конкордистським.

За П. Юркевичем, людина починає свій соціальний розвиток з глибини свого серця, яке хоче, щоб люди приязно, з любов'ю ставилися одні до одних. Між знаннями та внутрішнім світом людини, вважав мислитель, повинна панувати гармонія. Його ідеї щодо цього простежуються у В. Винниченка, який зосереджував увагу на проблемі співвідношення розуму і серця («Дисгармонія»). За Юркевичем, поєднання духовності та розуму сприяє тому, що моральний обов'язок стає соціальною необхідністю. З огляду на це людина по-новому оцінює свої вчинки, власне життя, сенс життя в цілому, отримує стимули для розвитку своїх здібностей, соціальних якостей, що уособлюють високий рівень потреб та інтересів людства. Винниченко, як і Юркевич, вважав, що основою життя людини є духовність, яка допомагає усвідомлювати сенс життя, сприяє пошуку тих внутрішніх сил, що здатні спрямувати її на шлях конкордизму. Духовна сутність людини не обмежується лише мисленневою діяльністю. Якщо б це було так, зазначав Юркевич, то за цих умов світ поставав би певною математичною величиною, здавався б нам впорядкованим, але не живим. На думку ж Винниченка, сучасне життя є безперервною, вічно мінливою, невловимою комбінацією тисячі різних досвідів мислення, а тому закріпити їх у нерухомих рамках неможливо.

Отже, можна з упевненістю стверджувати, що думка П. Юркевича щодо розуму і серця як щаблів, покликаних допомогти людині повноцінно брати участь у розбудові соціального життя, знаходить своє відображення у філософських поглядах В. Винниченка. Згідно з конкордизмом, людина повинна знаходити шлях до порозуміння з довікіллям, прагнути пізнати життя природи, світу, інших людей завдяки симбіозу розуму і серця.

У підрозділі 1.3. «Ідеї В. Винниченка в контексті модерної вітчизняної соціально-філософської думки (В. Винниченко та І. Франко)» доведено спільність поглядів В. Винниченка та І. Франка на проблеми людини, суспільства і світу з позиції модернізму.

Соціально-філософське спрямування роздумів не просто дозволяло, а робило необхідним залучення різноманітних методів дослідження, комбінування філософських, естетичних, наукових засобів для зображення різних аспектів життя людини та проявів її сутності в суспільстві. З огляду на це, людський розум уявлявся як конструктивний, самозасадничий, здатний безпосередньо моделювати реальність у вигляді художніх, філософських, наукових, релігійних, політичних символів. Можливо, саме тому особливих результатів у досягненні поставлених цілей діставали не філософи-теоретики, а мислителі, що поєднували філософський зміст з художньо-естетичною формою його подання. Такий синтез, з одного боку, безмежно розширював можливості мислення; з другого боку, істотно пом'якшував пафос антитрадиціоналізму (навіть у його межових проявах — філософії Ф. Ніцше або О. Шпенглера). У Західній Європі це були представники екзистенціалістського напрямку. В Україні, крім В. Винниченка, таким мислителем, який зміг примножити соціально-практичний резонанс абстрактно-теоретичної думки, був, безумовно, І. Франко.

Обидва письменники жили і творили у непростий час, коли наступала нагальна потреба переоцінки цінностей, пошуку нової моралі задля побудови кращого життя. Перебування людини у тогочасних умовах, її прагнення подолати існуючий лад Франко відобразив у віршах «Вічний революціонер», «Думи пролетарія», повісті «Борислав сміється», збірці поезій «З вершин і низин» тощо. В. Винниченко задля емоційного ефекту у сприйнятті тогочасного ладу, життя людини, її почуттів застосовував художній символізм («Краса і сила», «Раб краси», «Дим»). Навіть природа, залучена до процесу задоволення соціальних потреб, відгукується на страждання чи радості людини, зануреної у плин життєвого потоку, відображає її внутрішній стан, зміни, що відбуваються у суспільстві. Особливо показовими у цьому плані є твори І. Франка «Іван Вишенський», «Великий шум», «Борислав сміється». Винниченко і Франко протиставляли гармонію і лад, що панують у природі, і хаос, зло, страждання простого народу у державі.

Твори В. Винниченка та І. Франка сповнені оптимістичної віри у розбудову держави, подолання суперечностей між суспільством і людиною, багатими і бідними. На їхню думку, це можна здійснити в умовах соціалістичного суспільства. Але ставлення їх обох до соціалістичної ідеї істотно відрізнялись. За думкою І. Франка, соціалістичне суспільство гарантуватиме народу общинну власність, у ньому будуть подолані будь-які класові привілеї, конкуренції, пануватиме вільний договір общини з общиною, злидні поступляться місцем добробуту, досягнутому завдяки постійній праці, а кожен громадянин зможе розвивати свої вроджені здібності. Звичайно ж, картина життя людей у Франка досить-таки приваблива, навіть, можна сказати, романтизована, проте, на жаль, малоімовірна.

Міркуючи про суспільство майбутнього і людей, що житимуть у ньому, Франко і Винниченко вели мову про людей нового гатунку: Франко — про нових людей, Винниченко — про неолюдей. Нові люди І. Франка — це особистості зі своєю життєвою позицією, у них є конкретні завдання і цілі, вони розглядають суспільну перспективу через призму інтересів народу, з яким вони нерозривно пов'язані, діють задля нього (головні герої творів «На дні», «Сам собі винен», «Перехресні стежки», «Борислав сміється»). Нові люди були «дітьми» тогочасної епохи, які робили свої перші невпевнені кроки у формуванні соціально-політичної свідомості, зміцнювали свої позиції як борці-революціонери в умовах гніту і зневаги простого народу, поставили під сумнів доцільність і дієвість тогочасної моралі, піддали критиці існуючий суспільний лад. Звичайно ж, ще не неолюдьми, а лише тими, що по-новому дивилися на життя, були герої творів В. Винниченка «Краса і сила», «Великий Молох», «На той бік» та ін. На відміну від Франка, який зазвичай вбачав у нових людях передусім революціонерів-патріотів, які головною метою свого життя вважали служіння високій ідеї, Винниченко, на наш погляд, ставився до своїх «нових людей» дещо вимогливіше. Крім боротьби за краще майбутнє для свого народу, любов та повагу до нього, його люди нового типу — неолюди — є переконаними конкордистами. У його працях, на відміну від нових людей І. Франка, яких можна зустріти у тому чи іншому творі, неолюдей немає (крім, можливо, Івонни Вольвен із роману «Лепрозорій»). Нові люди та неолюди — це гармонійні особистості з сильними характерами, які не потребують усамітнення задля збагачення свого внутрішнього світу чи індивідуалізму задля власного самоствердження.

У розділі 2. «Аспекти «філософії життя» соціально-філософської думки В. Винниченка» виявлено вплив «філософії життя» на формування соціально-філософської позиції В. Винниченка та обставини відтворення її вихідних настанов у його творах.

У підрозділі 2.1. «Деструктивістські уявлення про сутність людини і суспільства» проаналізовано погляди В. Винниченка стосовно духовного стану тогочасного суспільства та шляхів подолання дисгармонійних факторів його існування.

Нівелювання значущості людського життя, моралі, духовних цінностей — ці основні проблеми лягли в основу Винниченкового деструктивного погляду на суспільство, світ, людську сутність зокрема. Прагнення людини самостверджуватися за рахунок інших, індивідуалізм, за логікою мислителя, вносять дисбаланс у життя світу і людини, перешкоджаючи гармонії між зовнішнім і внутрішнім, розумом і серцем.

Винниченко, зображаючи негативні явища суспільного життя, щиро вірив, що дискордизм обов'язково поступиться місцем конкордизму, гармонія переможе дисгармонію, а людина зрозуміє, що повноцінність життя полягає у самому процесі життя. Ідеї мислителя є свідченням того, що гуманне ставлення до життя та повага до всіх живих організмів є показником внутрішнього перетворення людини, її духовною еволюцією. Духовна криза суспільства, спустошення людських душ, егоцентризм, конформізм, байдужість, егоїзм —

усе це, на думку В. Винниченка, є причиною втрати світової гармонії, руйнування духовних і фізичних сил особистості, втрати суспільством певних орієнтирів для розвитку. Такий його погляд співзвучний з поглядами представників «філософії життя», зокрема Ф. Ніцше.

В. Винниченко, міркуючи над проблемою людського життя, стверджував, що ті люди, в яких у повсякденному житті не проявляється інстинкт життя, викликають антипатію. Вони заражають довкілля своєю інертністю і викликають відразу. Винниченко, як і Ніцше, був виразником тих песимістичних настроїв, що панували у тогочасному суспільстві, відображав своєрідні шляхи боротьби людини з ворожим для неї світом. У творчості В. Винниченка людське життя — це боротьба між тілом і душею, добром і злом, багатством і бідністю, конкордизмом і дискордизмом. Думки українського мислителя з приводу цієї правди життя співпадають з позицією А. Шопенгауера, який розглядав людське життя як безперервну боротьбу. І ця боротьба накладає відбиток на суспільні відносини.

Намагання знайти вихід зі складної ситуації, в якій опинилася людина на початку ХХ ст., спонукало Винниченка сформулювати принцип «чесності з собою», який мав допомагати їй вирішувати власну долю, не бути засобом в руках інших людей, виконавцем чужої волі. У праці «Про мораль пануючих і мораль гноблених» мислитель зазначав, що бути «чесним з собою» означає об'єднати в єдине ціле всі сутнісні прояви людини, оскільки роз'єднання розуму і почуттів призводить до людського безчестя, до дисгармонійності сутності людини.

У підрозділі 2.2. «Деструктивна роль автобіографічної рефлексії у формуванні світоглядної позиції В. Винниченка» доведено визначальну роль життєвого досвіду мислителя у процесі становлення особистої громадянської позиції.

В історії філософії не так багато мислителів, чий власний життєвий досвід безпосереднім чином впливав на формування їхніх філософських поглядів. Син бідних селян, В. Винниченко відображав епізоди як зі свого життя, так і з життя цієї верстви населення («Контрасти», «Голота», «Біля машини», «Голод» та ін.). Значний вплив на становлення його світоглядної позиції, формування деструктивістського уявлення про соціальну сутність людини здійснила діяльність мислителя у напрямку подолання суспільно-політичних деформацій, оскільки він неодноразово помічав невідповідність між словами та діями, метою і засобами її досягнення, якими керувалися його соратники. Довкілля не завжди сприймало його погляди, особливо ідею конкордизму. З цього приводу Винниченко зазначав, що навколо нього чужі, недовірливі, майже ворожі товариші по роботі. Через це, як він сам наголошував, йому було «тоскно». Це було, напевно, пов'язано з застарілими стереотипами мислення його оточення, небажанням людини-обивателя протистояти суспільним обмеженням, що пригнічують її волю і жагу до життя («Дим»), яка, згідно з ніцшеанським Заратустрою, вважає, що доброчесність — це «тихо сидіти в болоті». Внутрішнє спустошення Винниченка було пов'язане також із його тюремним досвідом, коли людина, позбавлена будь-яких прав, принижена і зневажена,

зазвичай позбувалася волі до життя («Глум», «Дрібниця»). Досвід мислителя свідчить про те, що людина, не зважаючи на суперечність своєї натури, на наявність у ній деструктивних сил, здатна консолідувати свій життєвий потенціал заради подолання свавілля зовнішніх сил.

Хоча й Винниченко був організатором і діячем соціалістичного руху, брав активну участь у політичній діяльності, він не прагнув ідеалізувати партійних діячів та їхні програми. Що більше він заглиблювався у вчення соціалістів, то чіткіше помічав дисгармонію між їхніми ідеями та практикою. Його думки стосовно нового погляду на людину (неолюдина), мораль (конкордизм), волю та інстинкти як необхідні умови повноцінного функціонування особистості зазнавали нерозуміння з боку його оточення. Усе це накладало негативний відбиток на внутрішній стан письменника. Філософські погляди, що лягли в основу його творів, чітко відображають життєву позицію мислителя щодо проблем людини, світу, суспільства. Зосереджуючи увагу на відчуженні людини, її нехтуванні моральними нормами життя, він таким чином вів мову про своє буття як особистості, що страждає від дисгармонії між тілом і душею, раціональним та ірраціональним. Трагізм життя мислителя полягав у тому, що йому так і не вдалося узгодити розум і серце, гармонізувати свої ідеї і засоби їхньої реалізації. Заглиблюючись у себе самого, Винниченко зауважував, що й він шукав гармонії, а знайшов дисгармонію, нечесність з собою.

Міркуючи над проблемою людини, Винниченко вважав, що її життєве призначення— жити у гармонії з собою та світом, впроваджувати у своє життя принцип «чесності з собою». Незважаючи на критичні зауваження щодо цього принципу, він не мав наміру відступати від нього, оскільки, як стверджував сам мислитель, ще нікому не вдалося змусити його зраджувати власні ідеї. Не кожен зможе втілити в життя принцип «чесності з собою», на це здатні лише сильні особистості, які не лукавтимуть з собою, узгоджуватимуть свої думки, почуття, бажання із власними вчинками. Лише той, хто має сміливість бути чесним з собою, так само ставитиметься і до інших людей. Такі ідеї лягли в основу не лише філософування В. Винниченка, але й стали основоположним принципом його способу життя.

У підрозділі 2.3. «Імморальні критерії самореалізації особи в суспільстві: від «надлюдини» Ф. Ніцше до «неолюдини» В. Винниченка» виявлено спільні погляди Ф. Ніцше і В. Винниченка щодо проблем моралі та формування людини нового типу як рушійної сили суспільного прогресу.

Зосередженість на нормах моралі спонукала Винниченка до аналізу моральності як індивідуальної цінності. Критика християнської моралі, а не християнства як такого, об'єднувала В. Винниченка та Ф. Ніцше. Людина у своїй індивідуальній поведінці обмежена загальними нормами, що сприяють її долученню до соціуму. Винниченко вважав, що діями людини керують її бажання та потреби, вона — творець нової моралі. На таких позиціях щодо цього перебувають герої його творів «По-свій», «Божки», «Заповіт батьків», «Записки Кирпатого Мефістофеля», «Чесність з собою», які прагнуть розірвати зв'язок з мораллю, нехтуючи стосунками з людьми, категорично заперечують норми традиційної моралі. Протестуючи проти традицій, вони, кожен окремо,

протиставляють себе загальній масі, дотримуючись позицій індивідуалізму. Зацікавленість В. Винниченка постаттю Ф. Ніцше була причиною того, що українського мислителя часто звинувачували в імморалізмі та індивідуалізмі. Серед опонентів В. Винниченка були І. Нечуй-Левицький, Максим Горький, С. Петлюра та ін.

Перші натяки на імморалізм з'явилися у творах В. Винниченка «Щаблі життя» та «Чесність з собою». Варто зазначити, що ідеї Ф. Ніцше у 90-х роках XIX ст. набули популярності. Винниченко цікавився ідеями Ніцше в зв'язку з їхньою новизною та оригінальністю, манерою викладу, що поєднує в собі алегорію та поезію. Філософія Ніцше перебувала в полі зору О. Кобилянської, Максима Горького, Лева Шестова, Є. Трубецького, С. Франка, В. Соловйова та ін. На підставі цього погляди Винниченка щодо моралі, людини, суспільства, «чесності з собою» суголосні з думкою Ніцше, який вважав, що людині важко позбутися старої моралі та вибудувувати власне життя, керуючись новою, згідно з якою кожен є відповідальним лише перед собою. Така мораль вимагає від людини бути високоінтелектуальною особистістю, яка має в собі сили виявляти власні помилки і відповідати перед собою за них, бути суддею для самої себе. Ніцше зазначав, що не може бути великою та людиною, яка не є чесною з собою, а тому лицемірство перед собою здатне у нього викликати лише огиду. Його позиція стосовно вищої моралі як необхідності керуватися власною оцінкою тих чи інших речей і людей схожа з думкою Мирона із твору В. Винниченка «Щаблі життя».

Неолюдина В. Винниченка і надлюдина Ф. Ніцше є антиподами тогочасної людини. Надлюдина Ніцше імпонувала Винниченку, який вбачав у ній свій ідеал «нової людини», неолюдину. Ідеальний образ ніцшеанської надлюдини поєднав у собі два начала — діонісійське, з його нестримними інстинктами, любов'ю до життя, та аполлонівське, що надавало цьому життю цілісність ідеалу. Таке поєднання раціонального та ірраціонального повинно бути спрямоване на створення нового суспільства, а сама надлюдина відіграватиме головну роль у цьому процесі. Надлюдина, піднімаючись над тогочасним суспільством, потребує нових ідеалів, бо вона — нова, благородна сутність людства, подібно до неолюдину, яка, впроваджуючи в життя конкордистську мораль, еволюціонує духовно, зміцнюючи потенціал свого внутрішнього світу.

У розділі 3. «Психоаналітичні та інтуїтивістські аспекти соціально-філософської думки В. Винниченка» розкривається наявність психоаналізу та інтуїтивізму у філософській спадщині В. Винниченка як необхідних умов дослідження внутрішнього світу людини.

У підрозділі 3.1. «Співвідношення свідомого і несвідомого у соціальній сфері» розглянуто спільні позиції З. Фрейда, І. Франка і В. Винниченка щодо проблеми узгодження свідомих і несвідомих факторів духовної сфери.

Твори В. Винниченка є свого роду психоаналітичною ареною, на якій постає широка палітра проявів у суспільстві психічних станів людини. На його думку, психоаналіз допомагає людині зрозуміти власну сутність, стати самою собою. Прикладами соціально-психологічних творів є «Салдатики!», «Темна сила», «Контрасти» та ін. Варто звернути увагу на те, що питання щодо

свідомого, несвідомого, психічних процесів, які відбуваються у свідомості людини, перебувало також у полі зору І. Франка. Для Винниченка і Франка людина — це поєднання раціонального та ірраціонального, інтелекту та емоцій. У творах В. Винниченка значне місце посідає внутрішнє мовлення персонажів. Винниченкові оповідачі — це зазвичай різні іпостасі однієї й тієї ж особи, яка є близькою автору як біографічно, так і психологічно («Зіна», «Момент», «Чудний епізод», «Дрібниця»).

І. Франко, наголошуючи на тому, що несвідоме є вмістилищем людських почуттів, ідей та сприяє духовній праці, вважав, що мало хто вміє прислухатися до голосу свого «Я». Для поета несвідоме має важливе значення, оскільки допомагає інтуїтивно розгледіти справжній поетичний талант, тому що дійсно обдарований митець творить не довільно, а завдяки своїм почуттям і враженням, під дією об'єктивних причин і законів. У творчій праці поета визначальну роль відіграють уява, ідеї, фантазія. Мислитель наголошував на подібності між сном і поетичною фантазією, оскільки в обох випадках процес відбувається несвідомо. Така думка І. Франка нагадує твердження А. Шопенгауера, що сон і реальність — це сторінки однієї книги. Варто згадати, що про негативний вплив нереалізованих бажань на психіку людини вів мову З. Фрейд. Він стверджував, що культура носить репресивний характер і змушує кожного діяти так, як вимагає цього суспільство. Винниченко, услід за Фрейдом, вважав, що людина зазвичай змушена витісняти у глибини несвідомого поривання, потяги, бажання.

У своїх творах В. Винниченко прагнув дослідити, наскільки це було для нього можливо, несвідоме — найприхованіший, найпотужніший пласт психічного апарату людини. Вочевидь, у фрейдизмі простежуються елементи раціоналізму, який присутній в прагненнях людини позбутися страхів, а це неможливо здійснити без усвідомлення неусвідомлених зв'язків і потягів. Проте, незважаючи на присутність раціонального, основне місце в психоаналізі займає ірраціональне, згідно з яким, розум не є основою людського життя. Винниченко був солідарний з Фрейдом у тому, що, незважаючи на значущість раціонального, ірраціональне відіграє провідну роль у житті людини, наголошував на взаємозв'язку свідомого і несвідомого.

Слідуючи Фрейдю, Винниченко у своїх творах часто акцентував увагу на контрастах, що стосуються як зовнішнього життя людини і суспільства, так і її внутрішнього, психічного стану. Предметом своєї уваги він робив внутрішні зміни, що відбуваються в людині, цікавився, як змінюється її характер, як сприймають таке її перетворення рідні й близькі, прагнув з'ясувати, яким чином зміни в психіці впливають на спосіб її життя, поведінку, вчинки, ставлення до себе та оточуючих («Чорна Пантера і Білий Ведмідь»). Людина не знає, що відбувається у глибинах її несвідомого, а це може призвести до негативних наслідків, внутрішньої розбалансованості. Психоаналіз, за Фрейдом, допомагає людині знайти гармонію з собою і світом, робить її щасливою і здоровою. Завдяки психоаналізу він прагнув відобразити загальні особливості психічного життя людини. На думку ж Винниченка, задля досягнення цієї мети варто застосовувати правила конкордизму.

У підрозділі 3.2. «Песимізм та антиутопія у футурологічних розбудовах існування суспільства» простежено невідповідність між розумом і серцем, науково-технічним прогресом і духовністю людства.

Незважаючи на своє нігілістичне ставлення до сучасної йому людини, В. Винниченко вірив, що вона врешті-решт вибудовуватиме своє життя на засадах моралі, гуманізму, а суспільство, держава досягнуть рівня досконалості. Надію людей на краще майбутнє, їхні роздуми про щастя він відобразив у романі «Сонячна машина». Проте, як виявилось, науково-технічний прогрес спричинив не лише конфлікт людини з людиною, але й конфлікт людини з самою собою. Його роман-антиутопія відображає трагічне майбутнє людства. Думка, що висловлюється тут з приводу проблеми самотності, співзвучна із хайдеггерівським твердженням, що цивілізація, індустріальне суспільство породжують людей-анонімів, які втратили власну ідентичність. Таке існування є несправжнім, причому причина цього полягає не в організації суспільства, а в самій людині, яка, прагнучи слави і чинів, перетворюється на функцію від цих чинників.

Твір Винниченка був створений на момент популярності проблематики антиутопій. Приблизно в цей же час вийшли романи Є. Замятіна «Ми», Дж. Оруелла «1984», Г. Уеллса «Війна світів» тощо. Відзнакою антиутопій було пов'язання прогресивного майбутнього з хаосом, що виникає через вихід з-під контролю технічних засобів; з іншого боку, уявлення про «світле» майбутнє пов'язувалось з поринанням у інтимні переживання, індивідуальний внутрішній світ, асоціалізоване становище тощо. Герої антиутопій гинуть як особистості, переживаючи перед тим духовне прозріння, починають розуміти істинний сенс існування. Виклик героя суспільним порядком призводить до того, що маса розправляє з ним, намагається пригнітити волю і бажання.

У романі «Сонячна машина» простежуються намагання Винниченка донести до широкого загалу, що нехтування людськими якостями, суспільними зобов'язаннями призведе до того, що людина, ставши «по той бік добра і зла», перетвориться на тварину, не здатну думати, творити, жити відповідно до загальнолюдських цінностей. Винниченко, створюючи свій роман, мав намір привернути увагу до проблем, пов'язаних із співвідношенням тваринного і духовного начал в людині.

Твори-антиутопії демонструють яскраві приклади того, що людське суспільство, начебто досягнувши бажаного матеріального добробуту, забуло про все природне, натуральне, вживає переважно синтетичну їжу. Якщо в утопіях новітні винаходи — це засіб покращення людського життя, що сприяє створенню такого суспільства, де кожен почуватиме себе по-справжньому щасливим, користуватиметься плодами науково-технічного прогресу, то в антиутопіях усі ці диво-машини, піднімаючи суспільство і людину на вищий щабель розвитку, спустошують особистість в духовному плані.

У підрозділі 3.3. «Ірраціональне як критерій істинності відображення соціального буття» доведена визначальна роль ірраціонального у формуванні соціальної поведінки людини та у її внутрішньому становленні.

Причиною виникнення ірраціоналізму можна вважати духовну кризу тогочасного суспільства, розчарування в ідеї царства розуму, який безсилий зробити людину щасливою, допомогти їй віднайти сенс життя, вселити віру у завтрашній день. Думку про те, що у багатьох обставинах людського життя ірраціональне переважає над розумовим і логічним, обстоював В. Винниченко. Він зазначав, що рушійною силою людини є її бажання, а тому, у кого сильні, чітко окреслені бажання, той має сильну волю. Ірраціональне здатне сприяти внутрішній гармонії людини, воно керує її життям, допомагає чуттєво реагувати на світ, оточуючих людей. Для нього розум та інстинкти — не дві автономні сили, а їхнє поєднання. Вважаючи інстинкти важливою складовою людського організму, він не протиставляв їх розуму, оскільки конкордизм передбачає їхню узгодженість («Темна сила», «Щось більше за нас» та ін.). Український мислитель солідарний із представниками психоаналізу стосовно того, що на поведінку людини впливає не лише її прагнення до задоволення, а й інстинкт самозбереження.

На подібних позиціях щодо раціонального та ірраціонального перебував Ф. Ніцше. На його думку, раціоналістичну філософію мало турбує проблема сенсу життя та людина з її переживаннями. Всеваддя розуму класичної філософії, гаслом якої було «істина понад усе», не передбачало вивчення проблем та тривог людини, переосмислення її життєвих орієнтирів. Головна заслуга Ніцше полягає в тому, що він виявив, розвинув та поглибив біологічну основу пізнання. Проблема всіх вчених полягала в тому, що вони, прагнучи об'єктивного знання, свою суб'єктивність вважають другорядною і в результаті цього втрачають «волю до влади», свою індивідуальність. На думку А. Бергсона, розум дуже самовпевнений, якщо думає ніби володіє всіма елементами для пізнання істини. Якщо не розумом, то за допомогою чого можна пізнати природу життя? Напевно, щось глибше і могутніше може допомогти? Відповіді на подібні запитання демонструють погляди В. Винниченка, згідно з якими, поза нашою свідомістю лежить глибока сфера, яку не осяває світло свідомості, там приховані наші інстинкти, які по-своєму відгукуються на прояви життя, там лежить наше основне органічне відчуття життя — його оцінка не на основі розумових суджень, а на основі відчуттів та інстинктів. Воля до життя як ірраціональна стихія, за логікою Винниченка, складає основу людського буття. Жага життя, емоції та почуття слугують засобами внутрішнього наповнення людини, що прагне свого вдосконалення задля гармонії з собою і світом. Слідуючи ідеям Винниченка, людина і природа, перебуваючи у єдності і водночас у постійній боротьбі, демонструють суперечність між хаосом (суспільство) і ладом (природа), прагматизмом людини і досконалістю Всесвіту, раціональним та ірраціональним. На наш погляд, наголошуючи на визначальній ролі емоцій, почуттів, інстинктів, тобто тієї ірраціональної сфери, що формує вільну від детермінізму та необхідності особистість, мислитель прагнув вказати, що істинність життя людини як духовної сутності полягає у першу чергу в її чуттєвому сприйнятті дійсності, емоційному реагуванні на те, що відбувається у суспільстві та світі загалом.

У розділ 4. «Екзистенційні аспекти соціально-філософської думки В. Винниченка» доведено вплив екзистенціалізму на формування філософських поглядів В. Винниченка, що стосуються проблеми існування людини у суспільстві.

У підрозділі 4.1. «Людська сутність крізь призму сенсу життя і смерті» виявлено, що дані проблеми розв'язуються В. Винниченком, зазвичай, з позицій екзистенціалізму.

Поставивши проблему життя у центр свого філософування, В. Винниченко дійшов висновку, що воно позбавлене гармонії, оскільки дискордизм глибоко проник у буття тогочасної людини, спричинивши абсурдність людського існування. Життя і смерть як невід'ємні атрибути буття людини неодноразово поставали у творчості мислителя. Акцентуючи увагу на проблемі людини як смертної істоти, Винниченко вважав, що вона вірить в необхідність і неминучість смерті, а тому дивно було б, якщо б вона від цього не помирала; безсмертя на Землі немає лише тому, що ми в нього не віримо. Для багатьох героїв Винниченкових творів трагічне — невід'ємний атрибут існування, а фатальне завершення життя особистості спостерігається у чималій кількості його праць («Дрібниця», «Студент», «Глум» та ін.). Винниченко наголошує на проблемі самотності людини у суспільстві, що особливо гостро постає у моменти роздумів над фактом смерті. Усвідомлення конечності викликає у людей різні емоції: одні лякаються цього («Глум», «Момент», «Дрібниця»), другі — ще чіткіше розуміють сенс свого існування, унікальність і неповторність власного «Я» («Салдатики!», «На той бік», «Між двох сил»). Думку з цього приводу висловив С. К'єркегор, який вважав, що тогочасна людина забула, що означає існувати, не задумується над тим, яке значення має звернення у її внутрішній світ. Мислитель був переконаний, що ще багато його сучасників не стали особистостями.

Згідно з настановами екзистенціалізму, людина є єдиною істотою, яка усвідомлює свою конечність, а це призводить до того, що її існування пройняте турботою, оскільки людина «турбується» про сучасне, планує майбутнє, згадує минуле. Винниченко, розмірковуючи над проблемою конечності людини, вважав, що смерть — цілковите, остаточне знищення людини не тільки фізично, але й духовно — не може бути погодженою з основним, ґрунтовним прагненням життя людини. Міркування над проблемою життя і смерті призводять до низки запитань, як-от: у чому призначення людини і як вона пов'язана з позбавленим сенсу світом? Чи насправді світ беззмістовний? Думку з цього приводу висловив А. Шопенгауер, який вважав, що відповіді на ці запитання потрібно шукати в мистецтві, де людина зможе сховатися від світу суєти та смутку, вона неначе потрапляє в інший світ, де немає того, що хвилює її волю. Світ, повсякденні турботи, на думку Шопенгауера, є ворожими щодо генія та мистецтва. На цих проблемах акцентував увагу В. Винниченко, який вважав, що страждання, туга, сум, жаль є вогниками душі, на яких гартується об'єктивність творчості, бо ситий спокій вбиває творчий дух. Про суперечність між «генієм» та суспільством, дисгармонію між зовнішнім і внутрішнім йдеться у п'єсі В. Винниченка «Чорна Пантера і Білий Ведмідь», де у центрі уваги

автора — митець, який не зміг знайти свого місця у повсякденному реальному житті, а тому своїм справжнім життям вважав мистецтво, яке його породило як художника і знищило як людину.

Проблема дисгармонійності, яка турбувала Винниченка, була також порушена і Сартром, який у праці «Буття і ніщо» вказував на постійну прірву між ідеалом і дійсністю. Слушною є думка Г. Сиваченко, що В. Винниченко, накопичуючи досвід «філософії життя», став у певному розумінні представником течії атеїстичного екзистенціалізму і водночас збагатив екзистенціально-гуманістичі традиції української філософської культури.

У підрозділі 4.2. «Трансформація проблеми співвідношення свободи і відповідальності у творчості В.Винниченка» виявлено переконання мислителя у необхідності узгодження свободи і відповідальності, волі та детермінізму, бажання та обов'язку.

Проблеми свободи і відповідальності є одними з тих важливих загальнолюдських проблем, що суттєво визначають лінію соціальної поведінки людини. До розв'язання цієї проблематики Винниченко підходив з позиції екзистенціалізму. Людина у філософських поглядах мислителя завжди стоїть перед вибором: соціальним, моральним тощо, вона повинна нести тягар відповідальності за власні вчинки, мучитися докорами сумління в зв'язку з некоректною поведінкою, способом мислення чи негативним ставленням до інших. Лише сильна людина здатна гідно долати життєві негаразди, оскільки є відповідальною як перед собою, так і перед колективом, суспільством загалом.

У центрі уваги В. Винниченка завжди перебували люди з підвищеним почуттям обов'язку, чутливі до голосу совісті, діяльні та щиро віддані суспільній справі, страждають від руйнівної дії дисгармонійних сил, що заволодівають ними. Наділені свободою волі, про яку вів мову у свій час І. Кант, вони, на наш погляд, взявши за основу життя «категоричний імператив», хотіли, щоб правило їхньої поведінки могло стати правилом поведінки для всіх. Проте, на відміну від кантівського розуміння «категоричного імперативу», герої творів Винниченка наважувались на ті чи інші дії не лише тому, що цього вимагало почуття обов'язку, а ще й тому, що така їхня діяльність була продиктована схильністю до творення добра в ім'я торжества справедливості. Персонажі його творів завжди перебувають у ситуації вибору: одні діють, не боячись відповідальності («Зіна», «На той бік», «Між двох сил», «Пророк» та ін.), а інші, потрапивши у складні обставини, не наважившись на їхнє подолання, обирають самогубство («Хочу!», «Студент»). З цього приводу варто згадати А. Камю, який наголошував на тому, що навіть тоді, коли людина переконана у безнадійності свого становища, вона повинна поводити себе так, немовби сподівається на щось, або ж покінчити з собою. Із цих двох варіантів він схилився до першого, як і, до речі, сам В. Винниченко.

Над проблемою свободи вибору у свій час міркував Ж.-П. Сартр, який вважав, що сутністю людського буття є свобода, яка полягає у здатності обирати своє ставлення до тієї чи іншої ситуації або випадку. Людина завжди змушена обирати, оскільки не може цього не робити. Проблема свободи тісно пов'язана з проблемою відчуження людини у суспільстві. Виникнувши у сфері

матеріального виробництва, відчуження поширюється на інші сфери суспільного життя. К. Ясперс вважав, що розвиток техніки, машинного виробництва перетворює людину на частину тієї чи іншої машини. Така його думка суголосна з позицією В. Винниченка, продемонстрованою ним, наприклад, у романі «Сонячна машина», в якому йдеться про невідповідність між дією і наслідком, свободою і відповідальністю. Подібні проблеми хвилювали М. Бердяєва, який вважав, що людина несе відповідальність за те, що відбувається у світі. Мислитель вказував на те, що людина почала боротьбу з детермінізмом завдяки індивідуалізму. Індивідуалізм — це загроза індивідуальності, він спустошує її та веде, як вважав Бердяєв, у небуття. На таких самих позиціях щодо цієї проблеми перебував В. Винниченко, наголошуючи на негативній дії індивідуалізму щодо сутності людини («Щаблі життя», «Хочу!», «По-свій», «Божки» та ін.). Акцентуючи увагу на проблемі відповідальності, В. Винниченко вважав її одним із найважливіших проявів соціального інстинкту. Мислитель вважав, що впродовж свого життя людина несе відповідальність перед батьками чи іншими людьми, перед Батьківщиною, Богом чи собою. У той же час він наголошував на тому, що демократична держава повинна бути відповідальною перед своїми громадянами.

Високий рівень розвитку соціальної свободи сприяє розширенню кола суб'єктів і об'єктів морального вибору. Моральні пошуки супроводжують людину завжди, бо її самовизначення продовжується все життя.

У підрозділі 4.3. «Соціально-філософські засади поняття про щастя людини» продемонстровано погляди В. Винниченка стосовно проблеми щастя та способів його досягнення людиною як необхідної умови гармонійного існування суспільства та особистості.

Моральна настанова «чесності з собою» була провідною у творчості В. Винниченка у 1910-х роках, а у 1920-х — основне місце посідала філософія щастя. У своєму етико-філософському трактаті «Конкордизм» мислитель зазначає, що кожна людина цікавиться сенсом свого існування. Усі люди вважають, що він полягає у досягненні щастя, усі, навіть ті, які виявляють сумнів щодо можливості існування щастя на Землі, хоча, за Винниченком, людство й досі не виробило єдиного визначення щастя. У цьому трактаті, який повинен був стати програмним для суспільства майбутнього, автор виокремив принципи побудови гармонійного суспільного ладу. Винниченко назвав свою концепцію конкордизмом (від франц. *concorde* — погодження), тому що необхідною, головною умовою щастя є гармонія, внутрішня рівновага. Він намагався дати відповіді на такі запитання: звідки пішло нещастя людства? Яка була його причина? Чи було коли-небудь щастя у людства? Якщо не було, то чи варто, чи можна шукати його? І коли можна і варто, то якими способами? У трактаті пояснюється, що щастя — це те, що дає довгу, постійну радість життя. Такий стан, вважав Винниченко, можна отримати тоді, коли людина досягає узгодження й рівноваги між різними цінностями — багатством, славою, здоров'ям, коханням, розумом тощо. Щастя — це здатність бачити свою радість неначе збоку, почувати гармонію всіх сил, прагнути жити і в процесі життя

відчувати задоволення від цього. Такий стан можливий тоді, коли людина буде вдосконалюватися, працювати над собою.

Винниченко був далеко не перший навіть у вітчизняній філософії, хто переймався проблемою щастя, гармонізацією людської сутності. Вперше ця проблема постала у творчості Сковороди. Важливим є те, що його позиція стосовно щастя людини була парадоксальною, бо подавала цю проблему як відсутність проблеми: щастя — це звичайний, властивий людині стан, який вона досягає виключно за власним бажанням. Така позиція обумовлена біблійною підставою світогляду Сковороди. Щастя людини, за Винниченком, неможливе без самопізнання, яке допомагає їй виявляти власну сутність. Таку ж думку поділяв і Сковорода, який розглядав процес самопізнання, осягнення невидимої натури в людині як богопізнання. Допомогти у цьому процесі здатна, на його думку, Біблія — «аптека», набута Божою премудрістю. Отож, цілком очевидним є те, що Біблія для Сковороди — неземний путівник людини, покликаний відшукати правильний шлях у її земному житті. Щодо Винниченка, то він обрав конкордизм не як абстрактну метафізичну модель способу життя, а як земний, реальний вказівник, що приведе людину до земного морального способу життя. На наш погляд, герої Винниченкових творів прагнуть щастя не через, як стверджував А. Шопенгауер, бажання «ненаситної волі», а в зв'язку із внутрішньою спонукою, бажанням долучитися до гармонії Всесвіту завдяки досягненню досконалого стану духу.

Герої Винниченкових творів по-своєму намагалися утвердитися в житті, стати щасливими, перетворити тогочасний суспільний лад відповідно до власних уявлень про нього. Його трактат «Конкордизм» може бути для кожного життєвим дороговказом, керуючись правилами якого, можна стати не лише щасливим самому, а й сприяти щастю інших людей.

У розділі 5. «Трансформація філософсько-антропологічних ідей В.Винниченка у соціально-філософському контексті» проаналізовано співвідношення індивідуального і загального як необхідних умов існування людини.

У підрозділі 5.1. «Засаднича роль суспільства в існуванні індивіда» доведена необхідність суспільного буття задля внутрішньої і зовнішньої еволюції людини.

Життя людини і суспільства, за В.Винниченком, неможливе без їхньої взаємодії. Людина як творець історії та моральних норм водночас формує засади суспільного ладу, а соціум, в свою чергу, є тією базою, на якій відбувається розвиток особистості — рушійної сили людства. Такий погляд Винниченка стосовно цього твердження простежується у його філософських ідеях щодо еволюції людини і суспільства. Герої його творів змушені повсякчас розв'язувати проблему співвідношення «Я» і «Ми», суспільного та індивідуального («Великий Молох», «Дочка жандарма», «Контрасти» та ін.). Спостерігаючи за розвитком стосунків між людиною і суспільством, станом моральних цінностей, Винниченко неодноразово зауважував, що суспільна свідомість диктує людині необхідність переваги матеріального над духовним, прагматизму над гуманізмом («Сонячна машина»). Таку ж думку на початку

XX ст. висловив О. Шпенглер, який у праці «Занепад Європи» вів мову про падіння культури, духовних цінностей та їхню заміну на матеріальні цінності цивілізації. Для Винниченка, як і для Шпенглера, цивілізація не гарантує культуру, оскільки людина, живучи у суспільстві, яке користується усіма благами науки і техніки, зазвичай не бачить сенсу у своєму долученні до вищих цінностей моралі і людяності. Суспільство, взявши за основу хибні цінності технократизму, негативно впливає на людське буття. В зв'язку з цим, на нашу думку, людина, формуючи суспільні основи життя, повинна пам'ятати слова Аристотеля про те, що той, хто йде вперед у науках, але відстає у моральності, йде більше назад, ніж вперед.

Для Винниченка, як і для Аристотеля, була не чужою думка, що людина не може жити поза межами суспільства. Проте Винниченко був переконаний, що у суспільстві, де загальне панує над одиничним, де людина підпорядковує своє життя громадським інтересам, кожна окрема особистість є зазвичай гвинтиком суспільної машини. Подолати кризу суспільства, на думку В. Винниченка, можна таким чином: взаєморозуміння між людьми повинно ґрунтуватися на колектократії, оскільки вона є найдієвішим засобом подолання політичних, економічних, соціальних конфліктів. Причинами суспільних негараздів, вважав він, є поділ суспільства на класи, експлуатація людини людиною, недосконала соціально-господарська структура суспільного ладу, а тому потрібно світову соціально-економічну структуру — приватно-власницьку на Заході і державно-кооперативну на Сході, — перебудувати на правдиво суспільну, кооперативну форму (колектократію). Системи господарювання, в основі яких лежить державна або приватна власність, не можуть задовольнити потреби людини, забезпечити розкріпачення її фізичних і духовних здібностей. В зв'язку з цим Винниченко наголошував на перебудові приватної власності на колективну, на колектократію всього національного господарства.

У підрозділі 5.2. «Відображення суперечливих взаємин індивідуального та суспільного в умовах повсякденності» доведено необхідність узгодження індивідуального і загального як обов'язкової умови гармонійного життя людини.

Суспільство, за Винниченком, ставить перед кожним громадянином низку завдань, вимагаючи їхнього виконання, вміння долати суперечності між обов'язком і бажанням, свободою і детермінізмом, волею і свавіллям. За логікою мислителя, можна дійти висновку, що людина, перебуваючи у складній ситуації, не хоче поступатися особистими прагненнями заради загальних, оскільки за даних обставин індивідуалізм визначає характер її поведінки і вчинків.

У творчості Винниченка важливою є проблема суперечливих взаємин індивідуального та суспільного, що безпосередньо пов'язана з суспільним обов'язком, який він розглядав з позиції співвідношення одиничного і загального («Великий Молох», «Чесність з собою», «Вічний імператив», «Салдатики!» та ін.). Попри думку С. К'єркегора, що у суспільстві одна людина перешкоджає іншій досягнути власні цілі, потрібно навчитися узгоджувати одиничне і загальне, жити так, щоб успіхи однієї людини приносили користь не

лише їй, а й суспільству, державі, щоб виконання поставлених особистістю завдань не спричиняло дисбаланс між бажанням і дією, очікуваним і наявним. Мораль тієї чи іншої людини закладена в її біологічній основі. Як би не протестував Зінько («Великий Молох») проти суспільних вимог, соціальне начало, закладене в людині, рано чи пізно дає про себе знати. Його запитання про те, чи має він право надавати перевагу своєму «Я» над «Ми» свідчить про це, бо не лише біологічне, а й соціальне є визначальним у житті людини.

Варто зазначити, що подібні думки щодо співвідношення одиничного і загального мав І. Франко, який, як і В. Винниченко, особливо переймався проблемами людини і суспільства, вождя і маси. Ці проблеми були наскрізними у поемах І. Франка «Святий Валентій», «Смерть Каїна», «Цар і аскет», «Іван Вишенський», «Мойсей». Тією основою, на якій формувалася філософська концепція І. Франка щодо взаємовідношення одиничного і загального, були зміни у суспільно-політичному житті суспільства. Характерною особливістю у розв'язанні ним проблеми співвідношення індивідуального і суспільного було те, що у його творах особа і колектив є однією силою, вони взаємопов'язані у своїй боротьбі проти жорстоких обставин життя. В. Винниченко відобразив не лише настрої народу, а й ситуацію тогочасного суспільства, руйнування сталого стану речей, соціально-громадські контрасти, боротьбу простого народу за кращу долю, трагічну картину поглинання колективом-Іванищем окремих індивідів-Іванів («Вічний імператив»). Домінування одиничного над загальним, науково-технічний прогрес, машинізація, застосування передових технологій призводять до відчуження людини від людини, до спустошення її зсередини. Прикладами людей, які втратили власну ідентичність, життєві орієнтири, відчули знецінення свого «Я» і перебували під тиском суспільної думки, є герої творів «Пісня Ізраїля», «Між двох сил», «Пророк».

Драма «Пророк» — приклад того, що будь-які негативні пориви людської душі позбавляють людину притаманних їй особливих рис, вона втрачає власне обличчя, нівелює. Варто зазначити, що міркування В. Винниченка про повсякденність відрізнялися від подібних міркувань у філософії екзистенціалізму, де вважалося, що повсякденність — це підстава буття, її оцінювали дуже уважно і позитивно. Винниченко ж, наголошуючи, що повсякденність є перешкодою для індивідуальної самореалізації, пріоритетною, що розділяє людину і суспільство, все-таки вважав її сприятливою для соціальної самореалізації.

У підрозділі 5.3. «Песимізм як зворотний бік революційної активності людини» доведена неминучість невідповідності між метою і дією, очікуваним і наявним в ході революційних перетворень суспільства.

Суперечливість соціальної активності людини полягає в одвічній неузгодженості реального і належного, мети і засобів, розрахованості і спонтанності. Революція завжди вважалась граничним способом все виправити раз і назавжди. Проте після неї все ставало ще гірше, причому, тим гірше, чим більш продуманою була революційна подія. Розчарування В. Винниченка у справі, якій присвятив значну частину свого життя, спричинило його песимістичні погляди щодо революційного перетворення суспільства («Слово

за тобою, Сталіне!», «На той бік», «Між двох сил»). Зображаючи збройні конфлікти між Україною і радянською Росією, Винниченко показав неймовірні труднощі, що стояли на шляху до національного відродження України. З цього приводу він зазначав, що відродження національної державності — річ страшна і важка, надзвичайно важко піднімати те каміння державності і будувати будинок, в якому зручно житимуть нащадки, а тому варто підпорядкувати власне життя служінню народові.

Застосувавши життєві контрасти, Винниченко у повістях «Між двох сил», «На той бік» зобразив дві сили, що переслідують цілком протилежні цілі: українські патріоти, які вступили у боротьбу за національне визволення України та ті, хто сповідував радянсько-більшовицькі ідеї, за будь-яку ціну намагаючись перешкодити українцям здобути свободу і незалежність на власній українській землі, викорінювали з їхньої свідомості поняття «мова», «нація», «Україна», змушуючи вважати українську мову «наречієм», як у свій час зазначав Максим Горький.

У творчості В. Винниченка чітко простежується думка, що жорстокі часи, революція, вбивства призводили до того, що людина втрачала свою людську сутність. Охоплені принципом «мета виправдовує засоби», більшовики, йдучи по трупах, вели за собою й тих українців, які були задурманені «світлою» ідеєю про райське життя на теренах більшовизму. Твори мислителя є свідченням того, що більшовики, не усвідомлюючи мету своїх прагнень, приміряючи на себе роль борців з націоналізмом, перетворювались на цинічних катів, що уособлювали собою усю ненависть і жорстокість тогочасного режиму, його прагнення придушити будь-які прояви українського патріотизму та суверенності народу.

Акцентуючи увагу на житті українського народу — інтелігенції, пролетаріату, — Винниченко таким чином протестував проти невинного спокою людей, що терпіли класову несправедливість, зневагу, обмеження їхніх прав і свобод. Буря народних заворушень, відображена у його творах, пройшла певні еволюційні зміни: якщо спочатку вона уособлювала вияв індивідуалізму, то поступово люди почали усвідомлювати, що індивідуальне без колективного нічого не варте, а революційний рух не обов'язково є рухом вперед, еволюцією свідомості і духовності.

ВИСНОВКИ

У висновках узагальнено результати дисертації, що висвітлюють проблематику та загальну структуру дослідження:

1. Соціально-філософські ідеї В. Винниченка несуть на собі вагомий вплив некласичної філософської традиції, в цілому притаманної мисленнєвій культурі першої половини ХХ ст. Оскільки в центрі його роздумів стояло сучасне, конкретне, національно та політично ідентифіковане суспільство, він вважав за можливе та необхідне поєднання різних методів та системних підходів для дослідження умов його існування та становлення. Це, зокрема, окремі ідеї філософської антропології, «філософії життя», екзистенціалізму, психоаналізу.

2. Важливою ознакою мислення В. Винниченка є пошук дотичності раціоналістичних та ірраціоналістичних світоглядних позицій, який став

можливим на ґрунті літературно-художнього дискурсу. В. Винниченко, вивчаючи досвід своїх попередників-співвітчизників і не применшуючи ролі розуму в життєдіяльності людини, робив акцент на важливості серця і почуттів, тих ірраціональних чинників, що визначають внутрішній світ особистості, керують її вчинками і поведінкою. У філософських поглядах В. Винниченка яскраво наявний вплив філософії як Г. Сковороди, так і П. Юркевича, які зосереджували свої погляди на людській духовності, переймалися проблемами етики та її практичним застосуванням у повсякденному житті людини. В. Винниченко, як і Г. Сковорода, акцентував увагу не лише на внутрішньому світі людини та її житті у соціумі, але й на суспільно-політичному ладі, який робить існування сповнене сенсом, накреслював шляхи подальшого суспільного прогресу.

3. Схожість соціально-філософських позицій В. Винниченка та І. Франка полягає у прагненні сформулювати цінності, загальнолюдські засади гуманістичного способу життя, внутрішню стійкість і волю «нової» людини в її намаганні докорінно змінити основи суспільного буття.

4. Деструктивний погляд В. Винниченка на стан сучасного йому суспільства та роль у ньому людини пов'язаний з падінням моральних цінностей, деградацією усіх прошарків населення тогочасної держави. Критично оцінюючи стан речей у суспільстві, Винниченко прагнув у такий спосіб привернути увагу тогочасної людини до проблем, пов'язаних із пошуком шляхів подолання духовної кризи у суспільстві. Критика сучасності Винниченком невід'ємна від його поглядів на власну деструктивну сутність. Прагнення бути «чесним з собою», досягнути гармонії у мислителя пов'язане із підпорядкуванням життя правилам конкордизму. Його викриття вад тогочасного життя було спробою встановлення нових моральних цінностей, спрямованих на вдосконалення людини, її сутнісних рис.

5. Про істотну схожість філософських поглядів В. Винниченка з окремими ідеями «філософії життя» свідчить його зосередженість на проблемах внутрішніх, ірраціональних рушійних сил життя людини і світу, який перебуває у стані постійного становлення. Світ речей і явищ, їхній розвиток і вдосконалення — предмет вивчення і аналізу Винниченка. Це зближує його з представниками «філософії життя», дає підстави досліджувати спільність їхніх поглядів щодо природного перебігу процесів, які спричиняють різноманітність усіх форм буття світу. Філософські позиції Ф. Ніцше і В. Винниченка, ґрунтуючись на переконанні у необхідності переоцінки цінностей, «волі до влади» і «волі до життя» як показників цілісності і змістовності буття людини, вказують на їхню спільність у поглядах щодо формування і розвитку моралі, особистості, світу. Якщо для Ніцше призначення людини у світі полягає у її вдосконаленні задля можливості набуття рис надлюдини як вершини розвитку особистості, то у Винниченка таку позицію займає неолюдина — центр людських прагнень і помислів.

6. Вплив фрейдизму на погляди Винниченка простежується зокрема у його розумінні культури та суспільства як репресивних сил, що перешкоджають людині вийти за межі дозволеного. Витісняючи свої бажання і потяги у

несвідоме, вона відчуває внутрішню дисгармонію, не має змоги бути «чесною з собою». За Фрейдом, досягнути гармонійного стану можна шляхом психоаналізу, а, на думку Винниченка, дієвим способом для цього є дотримання правил конкордизму. І. Франка, З. Фрейда, В. Винниченка об'єднує спільна думка щодо визначальної ролі інтуїції, несвідомого у творчому процесі. Таке твердження ґрунтується на тому, що у творах В. Винниченка простежується зображення героїв із «надломленою» психікою, слабким «Над-Я», яке не дозволяє боротися з власними потягами, інколи аморальними і антигуманними. В зв'язку з цим людина, керуючись лише інтуїцією, нехтує раціональним, внаслідок чого її творчі поривання переважають над сімейними, батьківськими чи іншими обов'язками.

7. Антиутопічні ідеї В. Винниченка свідчать про його переконання в тому, що щасливе майбутнє людства залежить не лише від розвитку науки і техніки, а й від внутрішнього налаштування людини, її саморозвитку і духовності. Антиутопія для В. Винниченка — це спосіб відображення духовної деградації людини і суспільства, що підпорядковуються меркантильним інтересам, коли відчуження людини від людини вважається нормою життя. Засуджуючи конформістський і споживацький способи життя, мислитель вказував на негативний вплив такого існування людини на її власне буття і буття світу зокрема.

8. Проблема життя і смерті як незмінних атрибутів людського існування вирішується у творчості В. Винниченка з позиції екзистенціалізму. Страх перед невідворотністю смерті змушує замислюватися над власним перебуванням у світі, діяти всупереч складним обставинам. Страх перед Ніщо, у яке врешті-решт перетвориться людина, гальмує її розвиток, внутрішні і зовнішні потенції. Бунт — спосіб подолання абсурдного буття, ключ до наповнення життя сенсом. Не смерть, а життя урізноманітнює існування людини, робить її особистістю, що живе не в очікуванні смерті, а у вічному пошукові себе і пізнанні власного внутрішнього світу. Життя і смерть, як буття і Ніщо, перебуваючи у вічній боротьбі, в той же час складають єдине ціле.

9. Свобода і відповідальність, утворюючи діалектичну єдність, слугують засобами впливу на людину. В зв'язку з цим вона прагне позбутися свободи, що змушує її бути «на межі», відчуваючи тугу і розчарування, страх перед діями та їхніми наслідками, нести відповідальність за себе і стан світу в цілому. Прагнучи необмеженої свободи, людина стає на шлях руйнування моральних цінностей, порушує цілісність світу, а тому вона повинна відчувати тонку грань між свободою і несвободою. Порушення рівноваги між дією і наслідком, бажанням і обов'язком спустошує людину, що страждає від тотального песимізму.

10. Суспільство і людина, взаємодоповнюючи одне одного, вступають у конфлікти і боротьбу, забезпечують життєдіяльність одне одного. Принцип «не людина для суспільства, а суспільство для людини» був близький В. Винниченкові. Завдяки суспільству людина здатна до соціалізації, вона вдосконалюється, еволюціонує, сприяючи таким чином еволюції суспільства. Суспільство повинно розглядати людину не лише як засіб для свого розвитку, а

й як частину великої соціальної машини, без якої воно не може існувати. Суспільство є результатом вчинків людини, механізмом, що змушує її бути «в рамках» суспільної свідомості. Проте репресивні сили суспільства не виключають необхідність життя у соціумі. Єдність і боротьба суспільства і людини, їхня діалектика — наріжний камінь історії людства. Культура і цивілізація, так само як і внутрішній і зовнішній світи людини, незважаючи на свій дуалізм, утворюють єдине ціле, живий організм суспільства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Павлишин Л. Г. Володимир Винниченко: досвід некласичного мислення в історії української філософії: монографія / Людмила Павлишин. — Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. — 272 с.

Наукові статті в українських фахових виданнях

2. Павлишин Л. Г. Володимир Винниченко та Григорій Сковорода про гармонійне життя людини як невід’ємний атрибут щастя / Л. Г. Павлишин // Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць. Сер. : Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки / гол. ред. В. М. Вашкевич. — К. : ВІР УАН, 2011. — Вип. 50 (№8). — С. 490-494.

3. Павлишин Л. Г. Володимир Винниченко про існування людини в «прокажельному світі» (на основі роману В. Винниченка «Лепрозорій») / Л. Г. Павлишин // Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць Сер. : Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки / гол. ред. В. М. Вашкевич. — К. : ВІР УАН, 2011. — Вип. 55 (№12). — С. 344-347.

4. Павлишин Л. Г. Неолюдина В. Винниченка і надлюдина Ф. Ніцше як уособлення людини майбутнього / Л. Г. Павлишин // Релігія та Соціум : міжнародний часопис. — Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. — № 2(6). — С. 16-21.

5. Павлишин Л. Г. Автобіографічний характер філософських поглядів В. Винниченка / Л. Г. Павлишин // Вісник Черкаського університету. Серія Філософія. — Черкаси : Вид-во Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. — 2011. — Вип. 210. — С. 113-118.

6. Павлишин Л. Г. Володимир Винниченко і Фрідріх Ніцше: два погляди на мораль / Л. Г. Павлишин // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. — К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. — 2011. — Вип. 26 (39). — С. 191-196.

7. Павлишин Л. Г. Народ і нація у творчості Володимира Винниченка / Л. Г. Павлишин // Науковий вісник Чернівецького університету. — Чернівці : Вид-во Чернівецького національного університету. — 2011. — Вип. 561-562. — С. 94-98.

8. Павлишин Л. Г. Володимир Винниченко про проблему співвідношення одиничного і загального / Л. Г. Павлишин // Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць Сер. : Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки / гол. ред. В. М. Вашкевич. — К. : ВІР УАН, 2012. — Вип. 56 (№1). — С. 364-368.

9. Павлишин Л. Г. «Чесність з собою» як основа життя людини у філософських поглядах В. Винниченка / Л. Г. Павлишин // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. — К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. — 2012. — Вип. 27 (40). — С. 133-139.

10. Павлишин Л. Г. Проблема відчуження людини у романі В. Винниченка «Сонячна машина» / Л. Г. Павлишин // Практична філософія : наук. журнал. — К., 2012. — № 1 (43). — С. 8-13.

11. Павлишин Л. Г. Володимир Винниченко про трагедійність дисгармонійного життя особистості / Л. Г. Павлишин // Практична філософія : наук. журнал. — К., 2012. — № 2 (№ 44). — С. 33-38.

12. Павлишин Л. Г. Володимир Винниченко про роль несвідомого у формуванні поведінки людини / Л. Г. Павлишин // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 7: Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. — К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. — Вип. 28 (41). — С. 200-206.

13. Павлишин Л. Г. Психоаналітичні мотиви у творчості Володимира Винниченка / Л. Г. Павлишин // Науковий вісник Чернівецького університету. — Чернівці : Вид-во Чернівецького національного університету, 2012. — Вип. 602-603. — С. 157-161.

14. Павлишин Л. Г. Володимир Винниченко про конкордизм як сенс життя людини / Л. Г. Павлишин // Релігія та Соціум : міжнародний часопис. — Чернівці : Чернівецький нац. ун-т., 2012. — № 1 (7). — С. 13-18.

15. Павлишин Л. Г. Гармонія з собою та світом як запорука духовності у філософії В. Винниченка та Г. Сковороди / Л. Г. Павлишин // Практична філософія. : наук. журнал. — К., 2012. — № 3 (№ 45). — С. 13-17.

16. Павлишин Л. Г. Ірраціоналізм у філософії В. Винниченка / Л. Г. Павлишин // Гілея : наук. вісник. Збірник наук. праць. Сер. : Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки / гол. ред. В. М. Вашкевич. — К. : ВІР УАН, 2012. — Вип. 61 (№ 6). — С. 406-410.

17. Павлишин Л. Г. Володимир Винниченко : проблема свободи людини у суспільстві / Л. Г. Павлишин // Гілея : наук. вісник. Збірник наук. праць. Сер. : Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки / гол. ред. В. М. Вашкевич. — К. : ВІР УАН, 2012. — Вип. 63 (№ 8). — С. 323-327.

18. Павлишин Л. Г. Людина — борець за краще майбутнє у творчості В. Винниченка та І. Франка / Л. Г. Павлишин // Гілея : наук. вісник. Збірник наук. праць. Сер. : Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки / гол. ред. В. М. Вашкевич. — К. : ВІР УАН, 2012. — Вип. 67 (№ 12). — С. 403-407.

19. Павлишин Л. Г. Екзистенційні мотиви у філософських поглядах В. Винниченка / Л. Г. Павлишин // Вісник Черкаського університету. Серія

Філософія. — Черкаси : Вид-во Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. — 2012. — № 31 (244). — С. 40-45.

20. Павлишин Л. Г. Індивідуалізм як спосіб самоствердження людини у філософських поглядах В. Винниченка та Ф. Ніцше / Л. Г. Павлишин // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 7: Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. — К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. — 2013. — Вип. 29 (42). — С. 140-146.

Наукові статті в іноземних фахових виданнях

21. Павлишин Л. Г. Антиутопия как способ отражения общества будущего в философских взглядах В. Винниченко / Л. Г. Павлишин // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук : журнал науч. публикаций. — М. : Ин-т стратегических исследований, 2012. — № 12 (47). — С. 256-260.

22. Павлишин Л. Г. Владимир Винниченко и Фридрих Ницше о роли инстинктов в жизни человека / Л. Г. Павлишин // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук : журнал науч. публикаций. — М. : Ин-т стратегических исследований, 2013. — № 02 (49). — С. 160-163.

23. Павлишин Л. Г. Противоречивый характер женской натуры: женщина-революционерка и женщина-соблазнительница в творчестве В. Винниченко / Л. Г. Павлишин // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук : журнал науч. публикаций. — М. : Ин-т стратегических исследований. — 2013. — № 04 (51). — С. 241-244.

24. Павлишин Л. Г. Любовь как основа человеческой жизни в философских взглядах В. Винниченко / Л. Г. Павлишин // Молодой ученый : ежемес. науч. журнал. — Чита. — 2013. — № 7 (54). — С. 502-504.

Тези наукових конференцій

25. Павлишин Л. Г. «Воля до влади» як ірраціональна основа життя у філософії Ф. Ніцше / Л. Г. Павлишин // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Філософія гуманітарного знання: після Вільгельма Дільтея» (16-17 жовтня 2009 р.) / Чернівецький національний університет. — Чернівці, 2009. — С. 166-168.

26. Павлишин Л. Г. Критика В. Винниченком неморальної поведінки у сімейних стосунках як необхідна умова її подолання / Л. Г. Павлишин // Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Духовно-культурний чинник у зміцненні сім'ї та інтеграції суспільства» (17-18 листопада 2011 р.) / Чернівецький національний університет. — Чернівці, 2011. — С. 95-100.

27. Павлишин Л. Г. Вивчення творчості Володимира Винниченка в контексті історії української філософії / Л. Г. Павлишин // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Гуманітарно-наукове знання: становлення парадигми» (7-8 жовтня 2011 р.) / Чернівецький національний університет. — Чернівці, 2011. — С. 130-132.

28. Павлишин Л. Г. Ціннісні аспекти людського спілкування / Л. Г. Павлишин // Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції

«Філософія спілкування: культура, мова, цінності» (28-30 березня 2012 р.) / Харківський національний технічний університет сільського господарства; Сумський державний університет. – Харків-Суми, 2012. – С. 128-130.

29. Павлишин Л. Г. Володимир Винниченко: з Україною в серці / Л. Г. Павлишин // Матеріали III Міжнародної наукової конференції «Сучасна україністика: наукові парадигми мови, історії, філософії» (17-19 травня 2012 р.) / Харківський національний економічний університет. – Харків, 2012. – С. 256-260.

30. Павлишин Л. Г. Ідея української державності у творчості В. Винниченка / Л. Г. Павлишин // Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Антикризова стратегія регіональної молодіжної політики. Регіональна молодіжна політика як шлях розбудови української державності» (травень 2012 р.) / Донецький інститут залізничного транспорту; Донецький національний технічний університет; Донецький національний медичний університет ім. Максима Горького; Донецький державний університет управління. – Донецьк : Норд-Прес, 2012. – С. 104-107.

31. Павлишин Л. Г. Роль релігії у житті людини в епоху науково-технічного прогресу (на основі філософських поглядів В. Винниченка) / Л. Г. Павлишин // Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Релігія та соціум у контексті глобальних трансформацій» (29-30 травня 2012 р.) / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2012. – С. 130-136.

32. Павлишин Л. Г. Проблема існування людини у світі / Л. Г. Павлишин // Філософія в умовах сучасних соціокультурних викликів. Всеукраїнська науково-теоретична конференція (11-12 жовтня 2012 р., м. Черкаси) : матеріали доповідей та виступів. – Черкаси : Інтроліга TOP, 2012. – С. 89-93.

33. Павлишин Л. Г. Роль культури у формуванні особистості / Л. Г. Павлишин // Філософія культури : мова – раціональність – освіта : матеріали Третьої Всеукраїнської науково-практичної конференції (20 квітня 2012 р.). – Донецьк : Норд Комп'ютер, 2012. – С. 17-20.

34. Павлишин Л. Г. Проблема осмисленості людського життя / Л. Г. Павлишин // Есхатологічна проблематика у філософії та культурі російського Срібного віку : матеріали Міжнародної наукової конференції (26-29 квітня 2012 р.) / редкол. : В. С. Возняк (гол. ред.), В. В. Лімонченко, В. С. Мовчан. – Дрогобич : Ред.-видав. відділ Дрогобицького державного педагогічного ун-ту імені Івана Франка, 2012. – С. 169-172.

35. Павлишин Л. Г. Владимир Винниченко о влиянии науки и техники на духовное состояние общества (на основе романа «Солнечная машина») / Л. Г. Павлишин // Материаллы Международной заочной научно-практической конференции «Интеграция науки и практики как механизм эффективного развития современного общества» (10-11 апреля 2012 г.) / Научно-информационный издательский центр «Институт Стратегических Исследований». – М. : Изд-во Спецкнига, 2012. – С. 123-126.

Навчальні посібники

1. Павлишин Л. Г. Філософія : навч. посіб. / Л. Г. Павлишин. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2011. — 404 с.
2. Павлишин Л. Г. Етика : навч. посіб. / Л. Г. Павлишин. — Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. — 276 с.

АНОТАЦІЯ

Павлишин Л. Г. Соціально-філософські ідеї В. Винниченка в контексті європейської філософії першої половини ХХ ст. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 — соціальна філософія та філософія історії. — Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова — К., 2015.

На формування світоглядної позиції В. Винниченка мали вплив філософська антропологія, «філософія життя», екзистенціалізм, психоаналіз, синтез яких знайшов своє відображення у художньо-естетичній формі. Завдяки низці філософських напрямів, Винниченко зумів цілісно підійти до аналізу людини, суспільства і світу.

Загальний песимізм мислення Винниченка відобразився у його антиутопічних позиціях. Розум митця настільки всеохоплююче відображав навколишній світ, що припускав для суспільства та людини не лише «світле», а й «темне» майбутнє. Яскравим прикладом цього є його роман «Сонячна машина», в якому благородні наміри людини щодо побудови майбутнього щасливого соціального життя не дали позитивних результатів.

Некласичні риси мислення Винниченка мають під собою загальну достатню підставу — соціально-філософське спрямування дослідження сутності та існування людини, її індивідуального та суспільного життя, особливостей та зовнішніх обставин її розвитку, оцінку здібностей як митця тощо. Між класичним та некласичним етапами розвитку соціально-філософського мислення простежується чітка відмінність. Виникнення вітчизняної соціальної філософії — не просто продовження та систематизація попереднього досвіду вивчення розвитку суспільства, це його принципове відкидання або заперечення, як на рівні змісту — у вигляді створення нових методів дослідження суспільства, так і на рівні форми — у вигляді різних варіантів концепції єдності «нового суспільства» і «нової людини» від марксизму до ніцшеанства.

Пропагуючи правила конкордистської моралі, мислитель щиро вірив, що вони здатні сприяти гармонізації людини і світу, примножуючи любов і добро.

У світоглядній позиції Винниченка простежується разом із незадоволенням тогочасним станом суспільства невимовна тривога за майбутнє. Його філософська позиція — це формування людини нового гатунку — неолюдини, оскільки він неодноразово вказував на масштабне за своєю

значущістю явище тогочасної Європи – декаданс, з наслідками якого боровся до кінця свого життя.

Ключові слова: суспільство, соціальне буття, людина, декаданс, некласичне мислення, сенс життя, щастя, мораль, неолюдина.

АННОТАЦІЯ

Павлишин Л. Г. Соціально-філософські ідеї В. Винниченка в контексті європейської філософії першої половини ХХ в. — Рукопись.

Дисертація на соискание ученої ступені доктора філософських наук по спеціальності 09.00.03 — соціальна філософія і філософія історії. — Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова — К., 2015.

На формування мировоззренческої позиції В. Винниченка в цілому і соціально-філософської позиції в частині повлияли філософська антропологія, «філософія життя», екзистенціалізм, психоаналіз, синтез яких нашел своє відображення в художественно-естетическій формі. Благодаря ряду філософських напрямків, Винниченко сумів цілостно підійти до аналізу проблем суспільства і світу. На сторінках його творчості представлені герої зі складним внутрішнім світом, які прагнуть зрозуміти сенс буття, розмислюють над проблемами життя і смерті, добра і зла, справедливості і несправедливості. Зображаючи сильні і слабкі сторони людини, Винниченко яскраво продемонстрував, що ключ до самосовершенствования він повинен шукати в безпосередньому соціальному оточенні, особливостях соціальної структури сучасного суспільства. Спостерігаючи нівелювання тогочасної людини, його нежелання подолати життєві перешкоди, Винниченко надіявся, що в майбутньому люди зможуть протистояти тягарю злої долі, ставши на шлях глибоких перетворень суспільства, моральних норм, самих себе. Загальний песимізм мислення Винниченка прослідковується в його антиутопічних позиціях. Розум художника настільки всеохоплююче відображав оточуючий світ, передбачаючи для людини не тільки «світле», але і «темне» майбутнє. Яскравим прикладом цього є його роман «Сонячна машина», в якому благородні наміри людини по побудові майбутньої щасливої ​​жизні не дали позитивних результатів.

Некласичні риси філософського мислення Винниченка мають під собою загальне достатнє підґрунтя — соціально-філософську спрямованість дослідження сутності і існування людини, особливостей і зовнішніх умов його розвитку, суспільну оцінку творчих здібностей і т.п. Між класичним і некласичним етапами розвитку соціально-філософського мислення прослідковується чітке відміння. Виникнення вітчизняної соціальної філософії — не просте продовження і систематизація минулого досвіду вивчення розвитку суспільства, це його принципове заперечення або заперечення, як на рівні

содержания — в виде создания новых методов исследования общества, так и на уровне формы — в виде различных вариантов концепции единства «нового общества» и «нового человека» от марксизма к ницшеанству.

Мотивы «философии жизни», философской антропологии, которые наблюдаются в творчестве Винниченко, способствовали тому, что он в центр своих рассуждений поставил человека, его жизнь в мире, стремление к совершенствованию, желание понять смысл своего существования, выявление путей, ведущих к счастью. Пропагандируя для всего общества правила конкордистской морали, принцип «честности с собой», мыслитель искренне верил, что они могут способствовать гармонизации человека и мира, умножая любовь и добро.

В мировоззренческой позиции Винниченко прослеживается вместе с недовольством тогдашним состоянием общества неопишущая тревога за будущее. Винниченко, как вдумчивый и оригинальный мыслитель, обратил свое внимание на масштабное по своей значимости явление тогдашней Европы — декаданс, с последствиями которого он боролся до конца своей жизни. Его философская позиция — это формирование человека нового типа — нечеловека — строителя нового общества. Вера в положительный смысл жизни заставляет человека задумываться над этим вопросом время от времени и делать все необходимое для того, чтобы его постичь. Именно эта вера является причиной недовольства человека настоящим, и поэтому, на наш взгляд, все его действия будут устремлены в будущее.

Ключевые слова: общество, социальное бытие, человек, декаданс, неклассическое мышление, смысл жизни, счастье, мораль, нечеловек.

ANNOTATION

Pavlyshyn L.G. Social-philosophical ideas of V. Vynnychenko in the context of European philosophy of the first half of the twentieth century. — Manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy by specialty 09.00.03 — social philosophy and philosophy of history. — National Pedagogical Dragomanov University — K., 2015.

Volodymyr Vynnychenko's ideological and social-philosophical position was influenced by philosophical anthropology, «philosophy of life», existentialism, psychoanalysis. Their synthesis is reflected in the artistic and aesthetic form. Vynnychenko managed holistically approached to the analysis of the human society and the world with a help of series philosophical trends.

The general pessimism of Vynnychenko's thinking reflected in his anti-utopic positions. The mind of the artist so comprehensively reflects the world around us and supposes for a man not only «light», but also a «dark» future. His novel «The Sun Machine» is a striking example of this fact. The author demonstrated that the noble intentions of a man to build a happy future life did not give a positive results.

Nonclassical features of Vynnychenko's thought are under a general sufficient reason — social-philosophical study of the nature and the existence of a man, his

individual and social life, characteristics and external circumstances of his development, evaluation skills as an artist etc. There is a clear difference between classical and nonclassical stages of social- philosophical thinking. The emergence of the native social philosophy — not just a continuation of previous experiences and systematize the study of the development of a society, it is its fundamental rejection or objection as on the level of content — in the form of a new methods for the study of a society and as on the level of form — in the form of different variants of the concept of unity of the «new society» and the «new man» from Marxism to Nietzscheanism. The motives of «philosophy of life», philosophical anthropology which observed in Vynnychenko's works are reasons that induced him to concentrate his attention on a human, his life in the world, the pursuit of perfection, the desire to understand his meaning, identifying ways that lead to happiness.

His philosophical position is the formation of the new man — neohuman. Vynnychenko as a thoughtful and original thinker turned his attention to a large-scale phenomenon of contemporary Europe — decadence and he fought until his death with its consequences.

Keywords: society, social being, human, decadence, nonclassical thought, the meaning of life, happiness, morality, neohuman.

Підписано до друку 27.04.2015 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 04/15/3-8

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФО Осадца Ю.В.